

Kuşatılmış Toplum

Ömer Demiryürek*

Zygmunt Bauman
Kuşatılmış Toplum.
İstanbul, 2018, Ayrıntı Yayınları

Toplumlar tıpkı üzerlerinde hayat bulan, hiç yok olmayacakmışçasına inşa edilen ancak ölmeyi bekleyen mega yapılar, hiç değiştirilmemek üzere sabitlenen ancak zamanı geldiğinde cebren ya da rızaya dayalı olarak değişmek zorunda kalan katı normlar gibi akışkan ve değişken hayatın çilgin yenilikleri karşısında umursamaz tavrını korurken, diğer taraftan da geleceğin heyecanlı ancak bir o kadar da belirsiz planlarını önceden tahmin ederek günümüzün doyumsuz nefislerinin ihtiyaçlarını tamamen karşılayacak bir ütopya ortamının var olduğuna inandığı geleceğe kendisini hazırlamış görünmektedir. Öyle ya da böyle yeni dünya düzeni getirdikleri ve getirecekleri ile eski dünyanın hatırı sayılır kabul ettiklerini çoktan hafızalardan silmeyi başararak, geleneksel toplumsal kodları mutasyona uğratmıştır. Artık yaşadığımız dünya, birbirimizi tanıyamaya fırsat bulamayacağımız kadar büyük, ancak her an olup bitenden bizi haberdar edecek kadar ise küçüktür.

Bauman'ın kaleme almış olduğu tüm kitapların en dikkat çekici ortak özelliği, Modernizm, Postmodernizm ve Küreselleşme süreçlerin insanlara sunmuş olduğu akışkan, belirsiz hayatlardaki bilindik değerlerin ve normların değişiminin genel olarak meydana getirdiği karmaşık ve olumsuz sonuçlarını tartışmak üzerine olmasıdır. *Kuşatılmış Toplum* (2018) kitabında modern çağın hızla değişen dünyasında bireylerin sorunlarını, isteklerini ve karşı karşıya kalmış olduğu belirsizlik ortamının

*Y. L. Öğrencisi, 1Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
E-mail: omerdemiryurek343@gmail.com
Orcid: <http://orcid.org/0000-0003-1885-1308>
Geliş Tarihi: 08.12.2020 ▪ Kabul Tarihi: 08.12.2020

meydana getirdiği yeni tehlikeleri gün yüzüne çıkarmış ve bu tehlikelere ilişkin çeşitli başa çıkma yönetimlerini ve alternatif olabilecek bazı yeni pratiklerin öngörüsünde bulunmuştur.

Ana hatları ile iki bölümden oluşan ancak bununla beraber birçok ara alt başlıklara da sahip bu kitapta oldukça açık ve anlaşılır bir dil tercih edilmiştir. Eleştirel ve tartışmacı bir üslupla kaleme alınan ve günümüzün güncel tartışmaları ile yakından ilişkili olan bu kitapta, toplumsal yapılarının değişkenliği karşısında sosyolojinin işlevinden, küreselleşen dünyada ulus-devletlerin rekabetçi politikalarından, modern devletin meşruiyetine getirilen kurumsal eleştirilerden, belirsizliğin getirdiği kimliksizleşme, tüketim alışkanlıkları ve geleneksel alanda meydana gelen kopuşlardan ve küreselleşmenin bağımlılık yaratıcı ilişkilerinden ve bunun beraberrinde meydana getirdiği herkesleşmenin/bütünselleşmenin yanlıgıları hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte Bauman'ın akışkan hayat içerisinde aile, kültür, din gibi diğer olgulardaki değişen pratikler üzerinde yeterince durmayışı bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Çünkü toplumsal değişim salt olarak toplumsal yapılarda kolektif bir değişmeyi öngörür. Bu kitap özellikle günümüz dünyasını anlamak noktasında kafası muğlak olan ve geleceğin getireceklerini önceden tahmin etme noktasında ilerlemek isteyen özellikle sosyal bilimler başta olmak üzere her akademik alanda öğrenim gören öğrenciler için uygun olduğu söylenebilir.

Bauman, kitabında küresel politikalar ve temel paradigmaları, bunların gündelik yaşam pratikleri üzerindeki yansımaları ile modernizmin tekil ve sabit bakış açısına, postmodernizmin ise çoğullaştırıcı vurgusuna ve küreselleşmenin yerel sınırların meşruiyetini sorgulaması noktasında getirdiği uluslararasılaşmaya eleştirel yaklaşmaktadır.

Bauman, içinde yaşadığımız dünyayı açıklama noktasında Kuşatılmış Toplum'da labirent benzetmesini kullanır. Ona göre dünyamız labirentler gibi çatallı yollar ve uçsuz bucaksız kavşaklarla doludur. Bireyler, bu karmaşık sistem içerisinde kendi davranışlarını yargılama noktasında iyi birer yargıç olmadıkları için toplumsal gerçekliğe ilişkin sosyolojik tahlillerin malzemeleri olmaktan çok uzaktır. Yaygınlaşan bilgi ve uzay teknolojileri gündelik yaşamın bütün alanlarında kendini hissettirmektedir. Bu süreç, bilgi teknolojilerinin sunduğu hıza eklenince insanlar için baş döndürücü bir biçime bürünmüştür (Beder, 2001)Toplumsal dengenin sacayaklarında bir dengesizlik olduğu durumda kolektif olarak tüm denge(ler) bozulmaya uğrar. Bauman özellikle toplumsal pratiklere ilişkin dönüşüm sürecinin çoktan başladığını iddia ederek bu dönüşümü salt modern yaşamın bir getirisi olmaktan kurtarmıştır. Günümüzün modernite paradigmaları ise bu süreci hızlandırarak

Bauman'ın da ifade ettiği üzere değişimi bir zorunluluğa ve kendi kendisinin amacına indirgemıştır.

Bauman'a göre yerinde saymak ve değişime direnmenin kaçınılmaz sonucu felakettir. Toplumların kendi geçmişlerinin başarılarını, şahsiyetlerini artık bugüne faydası olmayacak şekilde yeniden gündeme getirmesi toplumu felakete götürmesi için yeterli olacaktır. Dünya'da her şey de olduğu gibi süregelen zaman içerisinde var olan her yapı, kavram ve olgular yaşlanır ve değişime uğramayı bekler. Tüm bu süreçlerin gerçekleşmesi noktasında en aktif misyonu üstlenen küreselleşme olgusu, Bauman'ın diğer kitabı olan Küreselleşme kitabında 'Son zamanların moda kavramı küreselleşmede (entelektüel netliğe çok az faydayla) ifade bulan şey, "şeylerin kontrolden çıkması" ile ilgili işte bu yeni ve rahatsız edici histir. Küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur.' şeklinde açıklanmıştır (Bauman, 2012: Sayfa Numarası?) Buradan anlaşılıyor ki küreselleşme kavramı geçmişteki iyi hal durumunu tüm dünyaya yayma, zorluklarla başa çıkmada küresel çözümler üretme, herkesin ortalama olarak iyi bir hayata kavuşması misyonlarını yitirerek günümüzde daha çok beklenmedik, aniden gelişen ve hızla tüm dünyayı etkisi altına alan bazı küresel etkilere kendisini kaptırmıştır.

Bauman'ın kitabında üzerinde durduğu bir diğer önemli başlık ise belirsiz hazların meydana getirdiği mutluluk ya da onun tam zıddını ifade eden mutsuzluk ayrımının psiko-sosyolojik nedenselliğine ilişkindir. Mutluluk kelimesinin meydana getirdiği temel sorun, kavramın birden çok anlama sahip olmasında yatmaktadır. Dolayısıyla mutluluk kelimesi kulağa ilk geldiğinde neyi çağrıştırdığı kesin olarak belli olmayan varsayımsal bir muğlaklığa tekabül etmektedir. Zamanla ortaya çıkan evrensel mutluluk vaadi, modern ulus-devletleri bir tür sıkıntı altına sokmuştur. Bauman'ın tabiri ile modern devletlerin vatandaşlar üzerinde vadettiği gizemden ve büyüden arındırılmış, ezeli ve ebedi olan (ölümsüz) bir mutluluk teminatı yoktur. Doğrusu mutluluk hala bir öneri ve beklenti olarak kalmaya mahkumdur. Mutluluk her zaman mahiyeti tam olarak idrak edilemeyen, dolayısıyla da sadece gelecekte vuku bulacak bir beklenti olmaktan kurtulmadıkça Bauman'ın benzetmesiyle toplumun başındaki en hasar verici ve ümit kırıcı bir hayalet olmaktan ileri gidemeyecektir. Geleceği bilememenin getirdiği belirsizlik, bireylerin onu salt olarak her şeyin en mükemmelinin olduğu yer kanısına kapılmasına neden olabilir. Ancak bilinmelidir ki geleceğin geçmişten daha iyi olacağına ilişkin hiçbir ön kabul bu şartı kesin olarak kabul etmez.

Yaşadığımız dünyanın bize sunmuş oldukları bir bakıma geçmiştekilerin bize bırakmış olduğu bir miras olmakla birlikte değişen dünya, bu mirasın sunduğu kalıpların ve yapılarının sorgulanmasını gündeme getirmiştir. İçinde bulunduğumuz çağ, yeniden ve tekrardan üretilebilen çok akışkan ve değişken bir dönemi yansıtmaktadır. Buaman'ın üzerinde durmuş olduğu bu konular aslında daha önce yayımlanmış olan kitaplarındaki tartışma konuları ile bir benzerlik göstermektedir. Örneğin; *Kuşatılmış Toplum* kitabında değinilen belirsizlik durumuna ilişkin somut bir örnek olarak Bauman'ın *Modernlik ve Müphemlik* adlı kitabında verdiği içinde bulunduğu topluma göre fiziksel olarak ait olan ancak ruhsal olarak uzakta kalan ve eskiye nazaran marjinalliği ortadan kalkan bir öteki olarak yabancıya dost mu düşman mı olduğunun müphemliği üzerinden onu toplumsal yaşamın tehdit edici unsuru olarak kabul etmesi belirsizliğin ne boyutlarda bir sorun teşkil ettiğini ortaya koyan somut bir örnektir. Çünkü yabancı ne dost, ne de düşmandır; belki de her ikisidir. Çünkü biz, gerçekte ne olduğumuzu ve bunu bilmenin yolunu dahi bilmiyoruz (Bauman, 2003). Belirsizliğin somut arketipi olan yabancı aslında içerinin düzenliliğine dışarının can sıkıcı, fena atmosferini ve karmaşasını taşıyarak zehirler.

Değişen çağda kendimizi modernitenin katı değil de tam aksine akışkan bir aşamasında bulduğumuz bu dönemlerde modernite, dünyayı gün begün daha yaşanabilir hale getirme noktasındaki iddiasını sürdürmektedir. Bauman, *Modernite ve Holocaust* adlı kitabında modern uygarlıkları için Holocaust'u sadece yeterli olarak görmeyip bununla beraber bir gereklilik olarak görmektedir. Bauman'a göre modernitenin bu iddiasını sürdürmesinin altında yatan esas kabuller, işlerin başı boşuna bırakılmasının sakıncası ve tesadüf ve beklenmedik şeyleri hayattan çıkarmak amacına ilişkin amansız bir hedeften ibarettir. Gerçekten de belirsizlik beraberinde anlamlandırılmayı ve tanımlanılmayı gerektirir. Bu anlamda icat edilen modern bir sosyal bilim olan sosyolojiye yeniden yorumlayıcı bir işlev düşmektedir. Doğa bilimlerinin doğaya hükmetme arzusu sosyal bilimlere de insana rehberlik etme ve ona hükmetme amacıyla bir karşılık bulur. Ancak sosyal bilimlere henüz doğa bilimlerine kıyasla köklü bir geçmişe sahip olmadığı için doğa bilimlerine kadar toplumsal etkileme kapasitesi yüksek bir alan olamamıştır.

Mahiyeti ve sınırları hakkında kesin bir yargılama ile konuşamayacağımız toplum kavramı, içerisinde bilmediğimiz ve deneyimlemediğimiz birçok şeyi barındırması bir aşıkardır. Bireysel özgürlüklerin artması, kamu gücünün, güçsüzlük perdesi arkasına sığınmasıyla bu farklılıklar eskiye oranla daha sık günyüzüne çıkmaktadır. Yerel sınırların çözülmeye ve dünyanın küçülmeye başlaması ile birlikte farklılıklar ve talepler herkesi ilgilendirmeye başlamıştır. Dolayısıyla dünyanın öbür

ucundaki terör yapılanmasının bizim egemenlik ilişkilerimizi zedelemeyeceği kabulü çoktandır tedavülde olmayan bir yanılısamadan ibarettir.

Güvenlik meseleleri artık salt kontrol edilen toprağın boyutları ve derinliğiyle ele alınıp değerlendirilmekten uzaktır. Küreselleşmenin cazibesi, toplumsal hareketliliğin dinamikliğini artırır ve kendi içlerinde yeni kahramanlar ve önderler meydana getirir. Küreselleşmeye ilişkin kötümser olanlar ve tepkili olanlar olmakla birlikte Bauman, küreselleşmeye verilecek en etkili tepkinin ancak küresel nitelikte olabileceğini savunmaktadır.

Modern dönemde artan ve gelişen teknoloji, küreselleşme ile benzer olacak şekilde var olan belirsizliği arttırdı ve insanların uzun vadeli planlarının güvenilirliğini ortadan kaldırdı. Günümüz insanların ihtiyaçları günbegün artan mahrum kalma korkusundan dolayı büyümekte ve tüketme olanaklarıyla da artmaktadır. Özellikle bu süreç içerisinde tanıtıcı reklamların ve TV programlarının tüketime dayalı olarak sunduğu sanal mutluluk algısı yeni bir talep ve tüketim arzusu yaratması da bu durumu arttırmaktadır.

Tüketici firmaların yeni arzular yaratması onun sürekli olarak geleneklerle savaş halinde olmasına neden olmuştur. İşte bu yüzden ki kapitalist üretimin en önemli rakibi her zaman geleneksel işçiler olmuştur. Bu sistem bu yüzden sürekli olarak işçi sınıfını mağlup etmeye oynamaktadır. Çünkü farklılaşan arzuların tüketimin temel odağı haline gelmesi tüketici firmalar için besleyicidir. Bununla beraber tüketim yaşamı birbirini durmadan takip eden yeni arayışlar ve beklentiler dizisinden ibarettir. Bauman '*Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*' kitabında benzer bir durumu: Tüketim kapasitelerini yükseltmek için tüketicilere asla rahat verilmemelidir. Sürekli heyecan ve asla sönmeyen coşkunsuluk halinde kalmaları için devamlı olarak cezbedici yeni isteklere maruz bırakılmaları, aslında bir memnuniyetsizlik ve güvensizlik halinde kalmaları şeklinde açıklamıştır (Bauman, 1999). Alışveriş yapmak, sürekli yeni bir ürünün vereceği zevk avına çıkmak modern dönem insanının daha sıklıkla tüketim tapınaklarına uğramasına neden olmuştur. Artık günümüzün çoğunda kendimizi bu mekanlarda bir an önce elde etme ve zevki deneyimleme duygumuyla baş başa buluruz. Sürekli değişen ve yeni tüketici kesime hitap eden yeni tüketim metaları, insanları kendisine cezbetmektedir.

Bauman'a göre ise insanlar bu modern çağın akışkan gündelik hayat rutininde çoğunlukla bu akışkanlığa kapılmaktadır. Bauman, bu tespitinde oldukça haklıdır. Çünkü insanlar ihtiyaçları tükenmeyen, bazen ise karşılandıkça şiddeti artan bir ihtiyaç girdabında olan ve oldukça hazımsız bir nefse sahip varlıklardır. Tüketici

piyasası arzunun kendisini tüketimle nihayetine erdirmesine izin vermeyecek derece de erken davranır. Böylece bireylerde tüketim hissi hep diri kalır ve bireyler daha mevcut arzuları karşılanmadan yeni arzu arayışlarının peşine düşer. Tüketiciler üzerinde öğretilmiş bu acziyetin bilincinde olan tüketici firmalar, belirsizlikten beslenen ve adeta ne kadar kişiyi bu duruma hapsediği ile eşdeğer derecede kazanca sahip olan sıfır toplamlı bir oyunun (*zero sum game*) kurgulayıcı aktörleridir.

Bireyler tüm dünyayı kasıp kavuran bu tüketim canavarı karşısında sadece seyirci olmaktan ileri gidemez. Ancak bireylerin bu küresel bağımlılık ortamı içerisinde kolektif ya da bireysel olarak eyleme geçen aktör olmaları zor görünmektedir. Bauman bu durumu var olan tüm kritik sorunlar sırandanlaştıkça ve gündelik hayatın normalleri haline geldikçe sorun olmaktan uzaklaşıp, mücadele edilmesi gereken bir kötülük hali olmaktan çıkması şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla dünyada ki bu katı modernliğin artan ve kökleşen yerleşikliği, gelecek hakkında iyi tasavvurlar sunan ve beşeri koşullarının belirsizlik belasından azade ve tüm ileri değişmelere karşı dirençli olan ütopyaların varlığını sınırlandırmaktadır. Ayrıca bu süreç içerisinde birbirlerinden bağımsız ve kopuk olan ve her türlü kısıtlayıcılığa açıkça bir reddiye getiren ve var olacak sorunlara bir öngörüsellik sunan küresel seçkinler, modernitenin değişmezlik, dayanıklılık, katı ve kalıcı yerleşik zihniyetinin paradigmasını değersizleştirmiştir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
Bauman, Z. (2003). *Modernlik Ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum*. (Çev. A. E. Pilgir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Bauman, Z. (2012). *Küreselleşmenin toplumsal sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
Beder, M. (2001). Bilgi toplumu ve toplumsal değişim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9. 72-81